

El període d'entreguerres. *Homes i màquines* de Joan Duch

El període d'entreguerres s'entén el comprès entre 1918 i 1939, entre el final de la I Guerra Mundial i el principi de la II. És un període convuls, d'ajustaments, de transició i de canvis en la societat. Alhora també és una època força interessant, on les avantguardes i els nous corrents artístics s'hi obren pas. Europa no s'escapà del procés d'adaptació als nous models polítics i socials que sorgiren al final de la Gran Guerra i de la Revolució Russa de 1917. Les velles estructures trontollaven i les noves s'havien de consolidar.

Espanya abans d'acabar la segona dècada del segle XX veu com es desfà el sistema polític de la Restauració, el de l'alternança en el govern dels dos partits dinàstics, el de les eleccions fraudulentament, el del sufragi universal empastifat pel caciquisme, el de les tupinades per guanyar eleccions i el del "cunerisme" que imposava un candidat encara que aquest no pertanyés al districte pel que pretenia aconseguir la preuada acta. La crisi parlamentaria de 1917 va desembocar en una veritable revolució social. Les ganes de canvis arriben fins i tot a les Forces Armades. Aquestes es constitueixen en les anomenades *Juntas de Defensa*. Era un fet greu doncs era un cas d'insubordinació i de desafiament per alterar l'ordre i la jerarquia, pilars fonamentals d'aquesta institució. Tot això en un context de greu crisi on les classes menys afavorides en pagaven directament les conseqüències. Per acabar de reblar el clau fa aparició el fenomen del pistolerisme, sobretot a Barcelona i la seva àrea d'influència, que comportà una guerra bruta entre el sindicat "Lliure" afí a la patronal i el sindicat "Únic" de la CNT. Els incidents i els assassinats eren habituals i gairebé quotidians. La Dictadura de Primo de Rivera hi posà fi el 1923, però set anys després va caure el dictador dimitint a favor d'una "Dictablanda" del General Dámaso Berenguer. La II República arribaria a Espanya el 14 d'abril de 1931, i cinc anys i escaig més tard, el 18 de juliol de 1936 començaria la Guerra Civil.

Terrassa a mitjans dels anys 10 del segle XX era un important nucli industrial tèxtil. Els anys que durà la contesa europea van ser anys de grans guanys, en part gràcies a l'oficial, però fictícia, neutralitat espanyola, doncs en realitat el país estava dividit entre *germanòfils* o partidaris dels imperis centrals, i *aliadòfils*, o partidaris dels països aliats. La participació de Gran Bretanya en la guerra en el bàndol dels aliats comportava minvar la seva producció industrial. Aleshores la indústria espanyola, i especialment la catalana, es veié afavorida per la davallada de la producció anglesa.

Aquesta davallada va ser aprofitada per a abastir els països en guerra i altres mercats que la Gran Bretanya, a causa de la contesa, havia deixat desatesos. També són anys que Terrassa rep una gran onada migratòria, gràcies a la facilitat de trobar feina en les fàbriques locals. La ciutat ha de fer front a les noves necessitats que se li plantegen, construcció de nous habitatges, adequació de les infraestructures, etc.

Entre 1915 i 1919 Terrassa doblà el volum anual de teixits produïts, i el 1918 havia triplicat la quantitat de llana condicionada¹. Nombroses fàbriques locals treballaven pels encàrrecs que arribaven des de fora. Els empresaris, aglutinats al voltant d'Alfonso Sala, van aprofitar l'ocasió. Sala va actuar per aconseguir matèria primera (no sempre fàcil d'obtenir), transports i comandes. Així el 1916 un grup de parlamentaris francesos, a través de Sala, va fer un encàrrec de mantes i teixits pels uniformes de l'exèrcit francès. Aquesta comanda va ser distribuïda entre les diferents fàbriques locals i d'aquesta manera poder beneficiar a tothom². El comerç desigual en una Europa en guerra havia afavorit als contrabandistes i especuladors. Mentre aquests i els fabricants s'enriquien els obrers encara s'empobrien més fins al punt de passar gana i misèria davant la incapacitat d'adquirir productes de primera necessitat, que donada l'escassetat tenien preus prohibitius.

Les precàries condicions de vida de la majoria d'obriers provocaven tensions. Aquests demanaven millors salaris per a poder fer front a la carestia i obtenir els productes bàsics. Les amenaces de vaga en tots els sectors, com a protesta per les condicions laborals, econòmiques i socials, eren constants. Per els patrons els anys de la guerra van significar un important increment d'ingressos. Però no va ser així pels obrers. A partir de 1916 les vagues promogudes per la Federació Obrera en els diferents sectors van començar a ser recurrents. L'únic que es demanava era l'abaratiment de les subsistències i millors salaris. El 1917 és l'any de la gran crisi espanyola. La vaga revolucionària general va esclatar a l'agost d'aquest any. A Terrassa va tenir una gran incidència i nombrosos enfrontaments entre els obrers i les forces d'ordre que es reprimiren amb l'arribada de tropes militars de reforç. A Barcelona s'arribà a emprar l'artilleria, a Terrassa no va caldre però això no va impedir que s'efectuessin nombroses detencions i una subsegüent radicalització dels sindicats que aviat tindrà conseqüències.

¹ Jordi GARRETA, "1910-1923. Conflictes socials i esplendor cultural" dins *Terrassa segle XX. 1867-1993*, Terrassa, Diari de Terrassa, 1993-1994, p.107.

² *Íbidem*

La crisi, sobretot econòmica, s'agreujà un cop acabada la contesa doncs deixen d'arribar a la ciutat les comandes massives per a exportar als mercats exteriors. Aquestes van començar a caure de manera espectacular alhora que el mercat interior també es retreia davant de l'expectativa d'una davallada dels preus de les manufactures. Terrassa no s'escapa de la crisi del tèxtil català ni de la crisi política i social que envaïa tot el país. Segons el cens obrer, a Terrassa el 80% dels treballadors ho feien en el sector tèxtil³, i a partir de 1918 quan la feina va minvar molts obrers es trobaren sense feina, per tant, no ens ha d'estranyar que les tensions socials estessin a l'ordre del dia. Els empresaris també se'n ressentiren, algunes empreses familiars s'agruparen per a poder encarar millor la nova situació. És el cas de SAPHIL, coneguda popularment com *L'Anònima* creada el 1920.

A Barcelona des del final de la guerra europea era l'escenari d'una gran violència al carrer, el pistolisme. No era un problema exclusiu de Barcelona, les ciutats industrials de la seva rodalia de tant en tant també patien algun atac o atracament, i Terrassa no se n'escapà. Entre 1918 i 1923 es produïren 37 atemptats a la ciutat amb el resultat de 16 ferits i 9 morts⁴. A nivell de Catalunya els morts per aquest tipus de violència anaven en augment, sent l'any 1923 especialment sagnant, amb nombroses baixes, sobretot en el *Sometent*, una guàrdia cívica reorganitzada a partir de 1875 i que des de 1903 s'havia establert a Terrassa, fent-ho el 1919 a Barcelona com a força metropolitana. Els membres del *Sometent* acostumaven a ser petits burgesos, el que s'anomena *gent d'ordre*. Durant els anys del pistolisme i de les vagues el *Sometent* ocupaven els llocs clau perquè els serveis públics seguissin funcionant. Dins d'aquesta espiral de violència la ciutat va viure un dels episodis luctuosos més conegut per vàries generacions de terrassencs. El dia 20 de setembre de 1923 un grup armat va atracar la seu principal de la Caixa d'Estalvis de Terrassa, al costat de la botiga de Joan Castellà, que també era membre del *Sometent*. Castellà en intentar repel·lir l'acció va resultar ferit de mort.

El 13 de setembre de 1923 el General Primo de Rivera va donar un cop d'estat. A Terrassa i a la gran majoria de ciutats catalanes on la burgesia hi tenia un paper destacat, es va acollir el cop de bon grat. No endebades Primo de Rivera va poder aconseguir el poder gràcies al suport de la burgesia catalana. Però la ciutat el va acollir especialment perquè era el feu d'Alfonso Sala, un estret col·laborador de Primo de Rivera des del partit creat per aquest, la *Unión Monárquica Nacional* i al

³ Raimon ESCUDÉ, *L'economia terrassenca 1877-1977*, Terrassa, Caixa d'Estalvis de Terrassa, 1977.

⁴ Jordi Garreta, *Op.cit.* p. 108.

que va agrair la seva fidelitat fent-lo President de la Mancomunitat de Catalunya, en substitució de Puig i Cadafalch, fins a la seva dissolució el 1925. Terrassa a despit de Sala, va adquirir protagonisme per l'atracament de la Caixa d'Estalvis i la mort de Castella. Els autors dels fets van ser apressats. Aquests fets ocorrien només set dies després d'estrenar-se la dictadura. El nou règim podia demostrar que anava per feina i que volia acabar amb els constants atracaments i fets violents que des de feia uns anys es vivia a Barcelona i a altres ciutats. El mateix dia de l'enterrament de Joan Castellà es va celebrar un judici sumaríssim als acusats de l'atracament i de la mort del Sometent. Els acusats van resultar ser membres del Sindicat Únic, se'ls declarà culpables i se'ls hi donà garrot. Els fets de Terrassa i la seva posterior i ràpida repressió van ser claus per acabar amb el pistolerisme i els actes de violència dels últims anys.

A nivell artístic i cultural Terrassa viu des de principis de segle una efervescència única que fa que la ciutat sigui coneguda arreu de Catalunya. El primer nucli el trobem al voltant del pintor Joaquim Vancells -promotor de diverses iniciatives- i gràcies al moviment estètic del Modernisme on nombrosos artistes i especialment l'arquitecte Lluís Moncunill van situar Terrassa al mapa. S'hi afegiren una llarga relació de personatges, alguns assidus visitants i d'altres que hi feren estada. Entre d'altres en destaca la figura del pintor Joaquim Torres-Garcia, el músic i difusor de l'ideari estètic del Noucentisme Joan Llongueras, Alexandre Galí i Joan Palau pedagogs renovadors i creadors de l'Escola Vallparadís i Mont d'Or. Durant els anys de la guerra europea els artistes locals s'agruparen en el Gremi d'Artistes, embrió del que més tard seria Amics de les Arts. Entre els membres més destacats hi trobem a Joaquim Vancells, Rafael Benet, els germans Viver, Francesc Pi de la Serra, Josep M. Coll i Bacardí, Martí Alegre o Joan Duch. Eren molts els artistes forans que visitaven la ciutat, entre ells Diego Ruiz, el metge filòsof que va ser el primer d'anomenar Terrassa com "l'Atenes catalana". El Modernisme i el Noucentisme han deixat a la ciutat una petja esplèndida tot i que aquests moviments estètics van ser molt elitistes i intel·lectuals.

La dictadura de Primo de Rivera va trencar amb aquesta trajectòria artística i cultural, i més si tenim en compte que el Noucentisme s'identificava amb el catalanisme polític, i per descomptat el nou directori anava per un altra banda. Tot el que s'identificava amb el catalanisme va ser censurat, la interpretació de la Santa Espina, la dissolució dels Pomells de Joventut, la clausura del camp del Barça... Fins i tot s'arribà a desterrar al periodista terrassenc Miquel Puigbó, director del *El Dia*, per catalanista. La ciutat va seguir tenint cert protagonisme polític durant els

anys 20 gràcies a la figura d'Alfonso Sala. Sala va deixar l'activitat política local per dedicar-se a la Mancomunitat i a la Diputació, tot i així va vetllar per la seva ciutat de la que en seguia movent els fils. Sala va dimitir el 1925 i un any després se li reconeixien els seus serveis amb el nomenament com a comte d'Egara. A mitjans dels anys 20 la dictadura començava a trobar-se en un carreró sense sortida, finalment Primo va dimitir el 1930. El seguí una "Dictablanda" de curta durada i el 14 d'abril de 1931 es proclamava la República.

Àngels Carles
Centre d'Estudis Històrics de Terrassa